

חזרת

החזרת נזכרה ארבע פעמים במשנה: פעם אחת בדיני כלאים, כמין הדומה לחזרת הגלים (כלאים א ב), פעמיים בהקשר של אכילת מרור בפסח (פסחים ב ה), ופעם בדיני טומאת אוכלין (עוקצין ב ז - ושם 'חזרין'). עוד נזכרה כמה פעמים בתוספתא: בהקשר של אכילת מרור (פסחים ב כא-כב; שם י ט) ובדיני טומאה (זבים ה י). נזכרת בתלמודים כמה פעמים (ירושלמי פסחים ב ה"ה; קידושין א ה"ז ועוד; בבלי ברכות נו ע"ב ועוד).

הזיהוי

חסה תרבותית

■ **חסה תרבותית** (*Lactuca sativa*) - ירק מאכל חד-שנתי ממשפחת המורכבים, אשר תורבת כבר בתקופות קדומות. החסה נאכלת חיה, ומקובלת מאוד כירק לסלט. בארץ נפוצה מאוד חסת המצפן (*L. serriola*) - ככל הנראה מין הבר שממנו פותחה החסה התרבותית. כך זיהו כל הפרשנים.¹

עיון

קיימת תמימות דעים בין התלמודים באשר לזיהוי החזרת. כל הפרשנים מזהים כחסה שלנו ומביאים את שמה הערבי או הלטיני. גם החוקרים מסכימים לזיהוי זה.²

בימינו מקובל לכנות 'חזרת' את חריפית הגינה (*Armoracia lapothifolia*, 'חריין'), ירק שורש חריף, המוכר ביהדות אשכנז כאחד מסימני סדר פסח, אך החיבור בין השם ובין הירק התרחש באירופה בתקופה מאוחרת יחסית, ואין יסוד לזיהוי עם החזרת שבמשנה.³

הערות:

1. ירושלמי (כלאים א ה"ב, עמ' 146): חזרת וחזרת גלים, רבי חנניה אמ': הס דיגרונן [כך גם בכת"י וטיקן. בדפוסים: חס דיגרונן] < 'הס/חס דיגרונן' מתייחס ל'חזרת גלים'. 'דיגרונן'=דאיגרונן=של השדה, בר (ביוונית - άγριον. עיין פליקס, כלאים, עמ' 54-57 לגבי הקריאה הנכונה בירושלמי). 'הס'/חס' ללא שם לוואי, אם כן, הוא 'חזרת'. סביר להניח כי 'הס'/חס' הוא 'חסא' הארמית/סורית (כפי שמופיע גם בבבלי להלן): חסא=الخس=*Lactuca sativa* (בר שינייא, עמ' 50 ש' 33; עיסא, עמ' 103, מס' 26; בדויאן, מס' 2002); בבלי (פסחים לט א): חסא < לעיל ירושלמי; רס"ג (עמ' 189 99): אלכ'ס < חס= *Lactuca sativa* (עיסא, עמ' 103, מס' 26; בדויאן, מס' 2002); רנאה"י (עמ' 29): אלכס < לעיל רס"ג; רנאה"י פ"א (עמ' 32): חזרת וחזרת גנים - אלכס המדברי והגני < הגרסה כאן היא 'גנים' במקום 'גלים', ועל כן הוא מזהה את 'חזרת' כמין הבר, ואת זו בעלת שם הלוואי כמין התרבותי - בדיוק ההיפך מן הגרסה המקובלת (לגבי הזיהוי, ע"ע 'חזרת גלים'); רמב"ם (כלאים א ב עמ' קסח): אלכ'ס [וכן פסחים ב ו; עקצים א ב; עקצים ב ח. וכך אצל תנה"י (עמ' 184, ערך 'חזר') ואלג'אמע (עמ' 39, ערך 'חזרת')] < לעיל רס"ג; ערוך (ח"ג עמ' 364, ערך 'חזר'): לטוגא < lattuga (איטלקית)= *Lactuca sativa* (בדויאן, מס' 2002); ריבמ"ץ (עמ' עו-עז): בבלי חזרת חסא ובלעז לטוקא < לעיל ערוך; רע"ב (פסחים ב ו): בערבי חס"א לטוג"א בלע"ז < לעיל בבלי, ערוך; רש"י (ע"ז יא ע"א; מח ע"ב): לייטוגא < leituge, laitugue (צרפתית)= *Lactuca sativa* (קטן, לעזים, מס' 1781, 1889).
2. פליקס, כלאים, עמ' 56; צ'יז'יק, אוצר, עמ' 832; לעף, פלורה, IV, עמ' 70. פלדמן מסכים אף הוא, אך מאידך גיסא אינו פוסל גם את הזיהוי עם חריפית הגינה, חריין (ראה להלן), ואף מסביר כמה משניות לאור זיהוי זה (פלדמן, משנה, עמ' 170-171).
3. פליקס, חזרת, עמ' 84-87. על גלגולי זיהוי זה ראה עמר, מרורים, עמ' 31-30.